

chats», «compra de *frentum* o gerres y cànters trencats, per posar dintre les voltes», docs. de Bna. de 1418 i 1431 (CaCandi, *MiscHiCat.* II, 218, 211): bona traducció de l'escandinavisme tècnic dels arqueòlegs, *kjoekkenmædding*.

En relació amb *Faitús*, *-ures* (supra), està un adjectiu *faitó*, *-ons*, que aariat amb *animal*, amb el significat de 'devorador, ferotge', apareix en dos romanços antics (l'un crec que fa referència a fets del S. XVIII, l'altre em sembla anterior, si bé poden ser variants d'un mateix romanç primer): «poguessin menjà'ls serpens - aquells animals *faitons* / o vinguéu un rem de bales - que li 'trapessen el cor» (versió H), «com els corps no se'l mengen - o aquell animal *faiton*» (MilàF, *Romllo*, 254; *L'adúltera castigada*, vers 15 de la versió A).¹ La forma primitiva hagué de ser *faitor*, provinent de *FRACTOR*, *-ORIS*, 'destrossador, trossejador, devorador' (cf. el nom del *trenca-l'os* i el seu sinònim *AUFRANY* < *OSSI-FRANGENS*), amb dissimilació eliminatòria de la primera R de **fraitor*, tal com hem vist en *FRACTURIS* > *Faitús*.

Els representants populars de *FRACTUS* són nombrosos en la toponímia cat. i occitana. El poble de *Torrejeta* (Segarra) ve de *TURRIS FRACTA*, i tant en aquest com en *Ribafeta*, vessant de muntanya andorrà (entre Arinsal i Erts, *E.T.C.* II, 18), provinent de *RIPA FRACTA*, es presenta la mateixa eliminació dissimilatòria d'una R que en *Faitús*, *Faitures* i *faitor*; però el segon té un duplicat en el Bearn en el poble de *Rivarreyte* (agregat d'Osseirain, a la railla del basc, vora el Gave de Maule, a 4 km de Sauveterre), que es documenta com *Arribarreyte* en l'any 1385 (FR > gc. *br* > *rr*). *Prenafeta*, a la Conca de Barberà, presenta transposició de la -R- car ve de *Pena-freta* 'penya trencada'; *ÒLLA FRACTA* 'tolla esbotzada' > *Ola Freita* [839] > *La Freita* (BDC XI, 24).

De l'arrel de *frangere*/*fregi*/*fractum* derivaven també en llatí *fragor*, *-ORIS*, 'soroll d'allò que es trenca', 'terrastall', i l'adjectiu *fragosus* (terreny) 'aspre, trencat, escarpat, rocós', que han passat al català només com a llatinismes: *fragós* [1462, *DAG.*; *DTO.*; Lacav.] i *fragor* [escr. c. 1900, no Lab. ni Vogel];² ocasionalment s'usà abans un **frangor* com a variant d'aquest, contaminada pel radical de *frangere* («alguns se pensen que la mar sens trencament ab gran *frangor* peirirà», *VidesR*, 3r1 (tots dos mss., trad. II. *fragore*). *Fragorós*. *Fragositat*. Veg. *FRAU* f. (amb *fragoral*).

Fràngula [1871, Teixidor, *Flora F.*], pres del b. II. botànic *frangula* id., derivat de *frangere* (perquè la seva fusta es trenca fàcilment); *frangulina* [*DOrt.*].

Anfractuós [1905, Bulbena] rar en català, i no tant *anfractuositat* [Bulbena i ja en algunes obres especials de c. 1900; Vogel], pres del ll. *anfractuus* 'tortuós', derivat de *anfractus*, *-ŪS*, 'marrada, sinuositat': prové de *amb-fractus* pròpt. 'trencat tot a l'entorn'; potser copiat del francès, on *enfractueuses* ja es documenta el 1503 (*RFgn.* xxxii, 10).

Confringir, *confracte*, de *confringere*. *Difringent*, *difracció*, *difractiu*, *difractor*, de *diffringere*. *Efracció*, *efractor*, *efractiva*. *Infrangible* [*SLiucosta*, 1868; id.

Lab. 1888] i *frangible* [id.; Lab. 1888], recomanats (Fabra, etc.) com a bons substituïts dels castellanismes *inquebrantable*, *quebr-*. *Infringir* [Lacav.], del ll. *infringere* id. (participi *infractus*), amb *infractor* [*infractor de les lleys*: legum violator; *ser infractor de les lleys*, *infringit les lleys*; *infractor de pau*, *infractor de confederació*], Lacav.]; *infracció* [Lacav.].

Refringir, de *refringere* id., altre derivat del mateix verb; *refringent*, *refringència*; *refracció*, *refracte* [-o], *refractari* [tots Belv.], «qui falta a les promeses», «infusible ---» (Lab. 1839) «cos que condueix malament la calor, i que no es fon ni es descompon per l'acció del foc» (Fontserè, *CiFiNat.*, gloss., s. v., i s. v. *grosol*); un «vocabulari de la indústria de productes *refractoris*» de P. Borrell, forma part dels *Vocab. tècnico-industrials*, de St. Andreu 1908, pp. 141-4; llatí *refractorius* 'barallós, propens a barallar-se, renitent'. *Refractor*. *Refractiu*; *refractivitat*.

Refringere fou refet en romànic, reprenent la forma del verb primitiu, com *REFRANGERE*, d'on el verb oc. ant. *refránber* «soulager, consoler» (PDPF). Al costat d'això, restà en català antic una forma provinent, si bé per via popular, del ll. clàssic *REFRINGERE*, forma més rara però usada per Bernat Metge, també amb sentit semblant 'tranquillitzar, alleujar, consolar, conformar': «la barca --- / acostec-me --- / prop d'una roca fort agresta, / e tantost --- / de la barca salté al ferm; / encara —dix ieu— no-m *refreny* / que sia de mort delliurat, / car ma ventura m'ha portat / en loc on de fam moriré» (*Fortuna e Prudència*, NCL, 62.27); la forma amb *é* assegurada per l'assonància amb *ferm*.

De *refránber*, en el sentit, que també tenia, de 'repetir' i 'modular' («réprimer, répéter ---», PDPF) es derivà l'oc. ant. *refranb*, que de primer apareix només amb el sentit de 'tornada' (cast. *estribillo*), i de l'oc. va passar al fr. *refrain* (on s'ha mantingut aquesta acc. fins avui), i al cast. *refrán* [S. XIII?, princ. S. XIV], on també tingué inicialment aquesta acc. En català (on en part pogué ser derivat autòcton del cat. ant. *refrànyer*, veg. supra, però en tot cas estigué influït per l'ús occità dels trobadors), trobem també *refrany* amb el sentit propi de 'tornada' en textos apropençalats de l'època trobadoresca (GColon, *EstRAramon* XIII, 67-75), i així el defineix encara L. d'Aversó en el seu *Torcimany*, c. 1390 («respos o responder en la dança» I, 85, 87; II, 1648.8 rimant amb *bany* i una trentena de mots en *-any*, allí i en Jacme Marc, 1277).³

La idea de 'repetició' conduïa tant a la noció de 'tornada en cobles' com a la de 'proverbi que hom va repetir'; potser en part per això, i sembla que sobretot perquè no era rar que les tornades o «estribillos» consistissin precisament en adagis (en castellà es digué també *fabrilla*, *fajaña*, *enxiemplo* per 'adagi'), el mot acabà per significar 'adagi, proverbi', tant en castellà [ja sovint en el S. xv] com en la nostra llengua.

En català ho tenim ben clar des de mj. S. xv en JoMartorell: «çno sabeu vós com diu aquell *refrany* antic? mudant edat muda's ventura» (Riq., 229, capítol 100, verificat en l'ed. princeps); i aquesta forma resta general, almenys fins c. 1800:⁴ «mas crec, puix